

ترسیم نقشه علمی حوزه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از تحلیل شبکه هم‌واژگانی

مریم کشوری (نویسنده مسئول)
دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی،
دانشگاه شهید چمران اهواز، کتابخانه‌های عمومی استان لرستان
ma.keshvari@gmail.com

زینب همتی
کارشناس کتابداری، کتابدار کتابخانه عمومی استان اصفهان
zeinabh067@gmail.com
تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۶/۲۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۲۹

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر ترسیم نقشه علمی و تحلیل خوشه‌ای مقالات منتشر شده در حوزه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از مدارک نمایه شده در پایگاه وب‌آوساینس است.
روش: این پژوهش کاربردی و با روش تحلیل هم‌واژگانی انجام شده است. جامعه پژوهش را کلیه مقالات نمایه شده در پایگاه وب‌آوساینس در موضوع کتابخانه‌های عمومی (دارای کلیدواژه) تشکیل می‌دهند که تعداد آن‌ها، ۱۱۶۴ رکورد بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از سه نرم‌افزار بيب‌اکسل، ووس‌ویور و نت‌دراو انجام شده است.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد کلیدواژه‌های «کتابخانه‌های عمومی-کتابخانه‌های دانشگاهی»، «اینترنت-کتابخانه‌های عمومی» و «خدمات کتابخانه-کتابخانه‌های عمومی» بیشترین هم‌رخدادی را در میان متون مورد مطالعه داشته‌اند. از طرفی، تحلیل خوشه‌ای کلیدواژه‌ها نشان داد تعداد ۱۱ خوشه اصلی از کلیدواژه‌های مورد بررسی تولید شد که مهم‌ترین خوشه مربوط به «مسائل اجتماعی» در پژوهش‌های کتابخانه‌های عمومی بوده است، پس از آن «رسانه‌های اجتماعی»، «فناوری‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات»، «اطلاعات سلامت»، «کتاب و موضوعات مربوطه»، «خط‌مشی‌های کتابخانه»، «اشتراک منابع»، «تعاملات اجتماعی کتابخانه‌ها»، «ارتباط با سایر انواع کتابخانه‌ها»، «توسعه و سانسور در مجموعه» و «مدیریت» مهم‌ترین گرایش‌های پژوهشگران حوزه کتابخانه‌های عمومی در سطح بین‌المللی هستند.

اصالت/ارزش: با توجه به اینکه پژوهش‌های کتابخانه‌های عمومی از پرداختن به مسائلی مانند «مجموعه‌سازی» و «محیط داخلی کتابخانه» به موضوع «رفتار اطلاعاتی مراجعه‌کنندگان» و سپس «مسائل اجتماعی» سوق یافته است، این امر در وهله اول می‌تواند برای برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران حوزه کتابخانه‌های عمومی حائز اهمیت باشد. ضمن اینکه از آنجایی که تا کنون پژوهشی مشابه در این زمینه انجام نشده است، این یافته‌ها می‌توانند به درک تصویری روشن از تحولات محتوایی در حوزه کتابخانه‌های عمومی کمک کند.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های عمومی، تحلیل هم‌واژگانی، هم‌رخدادی واژگان، مصورسازی مفاهیم، نقشه‌های علم.

Research on Information Science and Public Libraries; The Quarterly Journal of Iran Public Libraries Foundation; Vol. 24, No.4; Successive No. 95; Winter 2019; Pp. 545-568; Indexed in ISC, SID & MagIran.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی؛ فصلنامه علمی-پژوهشی؛ دوره ۲۴، شماره ۴، پیاپی ۹۵، زمستان ۱۳۹۷، ص ۵۴۵-۵۶۸ نمایه‌شده در ISC، SID، MagIran و

مقدمه

نظام کتابخانه‌های عمومی، نظامی پویا و رو به رشد است. این نظام در تمامی جوامع از سواد، یادگیری، اوقات فراغت و سرگرمی‌های فرهنگی افراد جامعه پشتیبانی می‌کند. عوامل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و آموزشی و کتابخانه‌های عمومی برهم اثر متقابل دارند. به عبارت دیگر، کتابخانه‌های عمومی هم روی این عوامل اثر گذارند و هم تحت تأثیر آنها قرار می‌گیرند (گول‌دینگ^۱، ۲۰۱۶). لذا، محیط پیرامون کتابخانه به‌طور مداوم دست‌خوش تحول و تغییر است؛ و طبعاً کتابخانه‌های عمومی نیز تحول و تغییر را به دنبال خواهند داشت. این مسأله منجر به تغییر و تحول در گرایش‌های پژوهشی حوزه کتابخانه‌های عمومی خواهد شد. لذا، کشف تغییرات در گرایش‌های و علایق پژوهشی مسأله‌ای مهم محسوب می‌شود. یکی از راه‌هایی که به پژوهشگران برای رسیدن به اهداف پژوهشی در حوزه تخصصی خود کمک می‌کند، داشتن درک و نمایی کلی از چارچوب علمی حوزه مورد نظر است و ترسیم ساختار علمی در حوزه کتابخانه‌های عمومی می‌تواند به داشتن درک و نمایی کلی از چارچوب مطالعات این حوزه کمک کند. از طرفی، یکی از روش‌های پر استفاده که برای تحلیل ساختار دانش در حوزه‌های مختلف استفاده می‌شود ارتباط میان واژگان به کار رفته در قسمت‌های مختلف مدرک (از جمله عنوان، چکیده، کلیدواژه‌ها و متن) است که از آن به‌عنوان هم‌واژگانی یاد می‌شود (سهیلی، شعبانی و خاصه، ۱۳۹۵). از مهم‌ترین اهداف تولید نقشه‌های علمی شناسایی الگوها و گرایش‌ها، ارائه تصویری کلان از وضعیت پژوهش‌های صورت گرفته و چگونگی ارتباط حوزه‌ها با هم‌دیگر و همچنین آگاهی از چگونگی رشد و توسعه این حوزه‌ها است (صدیقی، ۱۳۹۳). در واقع، تحلیل هم‌واژگانی، نوعی تحلیل محتواست که در آن فراوانی رخداد کلماتی که با هم در یک حوزه به کار گرفته شده‌اند با این پیش‌فرض که به هم مرتبط می‌شوند - در نظر گرفته می‌شود (کاستوف^۲، ۱۹۹۳). تحلیل هم‌واژگانی و تولید نقشه‌های علمی در حوزه کتابخانه‌های عمومی می‌تواند به درک عمیق‌تری نسبت به روابط درونی میان حوزه‌های پژوهشی مختلف در حوزه کتابخانه‌های عمومی منجر شود. هم‌واژگانی را از نظر مفهومی معادل واژه Co-word دانسته‌اند که گاهی واژه Co-occurrence نیز به جای آن به کار رفته است.

1. Goulding 2. Kostoff

در زبان فارسی واژه نخست را هم‌واژگانی و واژه دوم را هم‌ایندی معنی کرده‌اند (احمدی، عصاره، حسینی‌بهشتی و حیدری، ۱۳۹۶). این روش بر سه فرض استوار است: (۱) واژگان استفاده شده در متون علمی به دقت توسط نویسندگان انتخاب می‌شوند؛ (۲) استفاده از واژگان مختلف در متن، لازمه وجود برخی روابط غیرجزئی بین آن واژه‌هاست؛ و (۳) تکرار هم‌رخدادی‌های واژگان در متون توسط نویسندگان مختلف، بدین معنی است که روابط بین این واژه‌ها، در حوزه علمی که مورد مطالعه واقع می‌شوند، اهمیت دارد (احمدی و کوکبی، ۱۳۹۴).

در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی روش تحلیل هم‌واژگانی در فعالیت‌های پژوهشی بسیاری مورد استفاده قرار گرفته است؛ اما کاربرد این روش، به صورت خاص، در حوزه «کتابخانه‌های عمومی» بسیار اندک بوده است. باب الحوائجی و یزدیان راد (۱۳۸۹) در پژوهشی به تحلیل محتوای مقالات هفت مجله تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره ترویج کتابخوانی و کتابخانه‌های کودکان از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۷ پرداختند. در این پژوهش مشاهده شده است که واژه‌هایی مانند «کتابخانه‌های کودکان»، «کتابخانه‌های مدارس»، «کتابخانه‌های آموزشگاهی» و «کتابخانه‌های دبستانی» پر تکرارترین واژه‌های این حوزه می‌باشند. خاصه (۱۳۹۱) در پژوهشی به تحلیل محتوای مقاله‌های کتابداری ایران نمایه شده در پایگاه وب‌آوساینس پرداخته است. نقشه علم تولید شده در این پژوهش سه حوزه موضوعی شامل «علم‌سنجی»، «اینترنت» و «دسترسی آزاد» را به عنوان حوزه‌های موضوعی شکل گرفته در پژوهش‌های نویسندگان ایرانی نشان داد. صدیقی (۱۳۹۳) به بررسی کاربرد روش تحلیل هم‌واژگانی در ترسیم ساختار حوزه اطلاع‌سنجی پرداخت؛ پژوهش وی نشان داد مفاهیمی از قبیل علم اطلاعات، کتابخانه، تحلیل کتاب‌سنجی، نوآوری و متن کاوی از جمله پرکاربردترین موضوعات در حوزه اطلاع‌سنجی در سطح بین‌المللی هستند. احمدی و کوکبی (۱۳۹۴) در پژوهشی با استفاده از روش تحلیل هم‌واژگانی به بررسی پیوند و مرز میان مدیریت اطلاعات و مدیریت دانش بر اساس تولیدات علمی نویسندگان ایرانی در مجلات داخلی پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد مفهوم دانش مضبوط یا ذخیره شده، مرز روشن میان دو حوزه مذکور است. همچنین مدیریت دانش حوزه‌ای است که تا حدودی زمینه فعالیت رشته مدیریت با تمام گرایش‌های آن است و مدیریت اطلاعات نیز زمینه مطالعاتی رشته‌هایی همچون مدارک پزشکی و علم اطلاعات می‌باشد. احمدی و همکاران (۱۳۹۶) در

پژوهش خود از روش تحلیل هم‌واژگانی به منظور ایجاد سامانه‌ای نیمه خودکار برای تولید هستی‌شناسی‌ها استفاده کرده‌اند. سهیلی، شعبانی و خاصه (۱۳۹۵) به مطالعه ساختار فکری دانش در حوزه رفتار اطلاعاتی با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی پرداختند. یافته‌ها نشان داد «مطالعات کاربران»، «رفتار اطلاعات سلامت» و «شبکه‌های اجتماعی» مهم‌ترین خوشه‌های تشکیل شده در این حوزه هستند. در حوزه پژوهش‌های خارجی، جست‌وجوی متون نشان می‌دهد تا سال ۲۰۰۰ اکثر پژوهش‌های تحلیل هم‌واژگانی عمدتاً به مبانی، مدل‌ها و ابزارهای این حوزه می‌پردازند (از جمله دی‌لوز و لماری^۱، ۱۹۹۷؛ و هی^۲، ۱۹۹۹)، همچنین حوزه «بازیابی اطلاعات» بیش از سایر حوزه‌ها مورد توجه قرار گرفته است. جانسونز، لتا، گلانزل و مور^۳ (۲۰۰۶) به ترسیم نقشه علمی حوزه کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی با استفاده از روش تحلیل هم‌واژگانی پرداختند. در این اثر، ۱۰۰۰ مقاله منتشر شده در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴ در حوزه مذکور مورد تحلیل قرار گرفتند و در نهایت شش خوشه شامل کتاب‌سنجی^۱، ثبت اختراعات، کتاب‌سنجی^۲، بازیابی اطلاعات، وب‌سنجی و مسائل اجتماعی شناسایی شدند^۴. هیو، هیو، دنگ، و لیو^۵ (۲۰۱۳) در پژوهشی به تحلیل هم‌واژگانی در حوزه کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی در سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۲ با استخراج کلیدواژه‌ها از مجلات مربوطه چین پرداختند. در این پژوهش ۱۳ خوشه شناسایی شدند و کلیدواژه‌های خدمات اطلاع‌رسانی، مدیریت دانش و خدمات دانش به عنوان مهم‌ترین مفاهیم این حوزه شناخته شدند. لی^۶ (۲۰۱۶) در مطالعه خود به بررسی گرایش‌های پژوهشی حوزه کتابخانه‌های عمومی در شبکه هم‌واژگانی کشور کره جنوبی پرداخت. در پژوهش وی، مشاهده شد که بخش اصلی پژوهش‌های کتابخانه‌های عمومی کشور کره جنوبی روی مقوله‌های مدیریتی متمرکز است؛ از طرفی، بسیاری از متون مربوطه به بررسی همکاری میان کتابخانه‌های عمومی و سایر انواع کتابخانه‌ها پرداخته‌اند؛ حوزه مطالعه کاربران نیز از جمله علایق پژوهشی محسوب می‌شوند. آموزش مادام‌العمر و عوامل اجتماعی و اقتصادی از موضوعات پژوهشی دیگر هستند.

1. De Looze & Lemarié

2. He

3. Janssens, Leta, Glänzel & Moor

۴. در دو خوشه کتاب‌سنجی ۱ و ۲، همان‌طور که در اصل مقاله آمده است، تفاوت واضحی وجود ندارد، اما گذاری تدریجی در مفاهیم دو خوشه مشاهده شده است. یکی از مقالاتی که به‌طور واضح به حوزه بازیابی اطلاعات مربوط می‌شد، به دلیل استفاده از ریشه‌یاب پورتر، در مورد ریشه مشترک دو مفهوم collaborative و collaboration در خوشه کتاب‌سنجی ۱ قرار گرفت و این تنها یک مثال از مواردی این چنینی است.

5. Hu, Hu, Deng & Liu

6. Lee

همان‌طور که مشاهده شد در ایران تا کنون پژوهشی در خصوص ترسیم ساختار علمی حوزه کتابخانه‌های عمومی انجام نشده است. در متون خارجی هم تنها یک اثر (لی، ۲۰۱۶) در این رابطه مشاهده شد و این مطلب نشان می‌دهد این فعالیت در حوزه کتابخانه‌های عمومی مورد غفلت قرار گرفته است. به همین دلیل این پژوهش درصدد است با نگاهی تحلیلی مهم‌ترین زمینه‌های پژوهشی حوزه کتابخانه‌های عمومی را با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی، مورد بررسی و شناسایی قرار دهد. بر همین اساس، پرسش‌های اساسی پژوهش حاضر بدین قرار است:

۱. بیشترین مقالات نمایه شده در حوزه کتابخانه‌های عمومی در کدام نشریات منتشر شده‌اند؟
۲. پرتکرارترین کلیدواژه‌های حوزه کتابخانه‌های عمومی کدامند؟
۳. توزیع فراوانی کلیدواژه‌های حوزه کتابخانه‌های عمومی براساس میزان هم‌واژگانی چگونه است؟
۴. ساختار کلی شبکه کلیدواژه‌های پرسامد در حوزه کتابخانه‌های عمومی چگونه است؟
۵. مهم‌ترین خوشه‌های مبتنی بر تحلیل هم‌واژگانی در حوزه کتابخانه‌های عمومی کدامند؟
۶. ارتباط واژگان در خوشه‌های تشکیل شده با یکدیگر چگونه است؟
۷. گرایش‌های پژوهشی در بازه زمانی مورد بررسی چه تغییراتی داشته است؟

روش‌شناسی

این پژوهش کاربردی است و با استفاده از روش‌های تحلیل هم‌واژگانی و تحلیل شبکه انجام شده است. جامعه این پژوهش را کلیه مقالات نمایه شده در حوزه کتابخانه‌های عمومی در پایگاه وب‌آوساینس از ۱۹۸۵ تا ۲۰۱۷ شده‌اند.^۱ در همین راستا راهبرد جست‌وجو بدین ترتیب بوده است: «public librar»: TOPIC*»، جست‌وجو و استخراج رکوردها در هر سه نمایه استنادی علوم؛ علوم اجتماعی؛ و هنر و علوم انسانی در تاریخ ۲۰۱۷/۰۹/۱۱ صورت گرفت.^۲ در

۱. از آنجایی که جامعیت مدارک دارای اهمیت بود، محدودیت زمانی به‌منظور تعیین تغییرات در گرایش‌های پژوهشی این حوزه (سؤال ۷ این پژوهش) توسط نویسندگان تعیین نشد.
۲. اگرچه پژوهش‌های کتابخانه‌های عمومی به‌طور مشخص، در نمایه استنادی «علوم اجتماعی» قرار می‌گیرند، اما نتیجه جست‌وجو نشان داد که در دو نمایه استنادی «علوم»، و «هنر و علوم انسانی» نیز مجموعاً ۱۰۸۴ رکورد در رابطه با کتابخانه‌های عمومی (تا تاریخ مذکور) نمایه شده است که از این تعداد ۴۰۹ رکورد در قالب مقالات حفظ و بقیه انواع مدارک حذف شدند.

مجموع تعداد ۴۳۴۲ رکورد بازیابی شده که این رکوردها در انواع قالب‌ها مانند مقاله، کتاب، سخن سردبیر، چکیده همایش، یادداشت، شعر و مانند آن بوده است. در این میان تعداد ۲۵۶۴ رکورد را مقالات به خود اختصاص داده‌اند و از این تعداد، ۱۱۶۴ رکورد مربوط به مقالاتی بوده که دارای کلیدواژه هستند؛ لذا این رکوردها جهت تجزیه و تحلیل مد نظر قرار گرفته و سایر قالب‌های مدارک کنار گذاشته شدند. در رابطه با انتخاب واژگان معمولاً از سه روش استفاده می‌شود: در روش اول، از یک اصطلاح‌نامه که مجموعه‌ای از لغات همراه با تعاریف هر یک و روابط میان آن‌هاست، استفاده می‌شود؛ روش دوم، نمایه‌سازی مدارک است که در آن مجموعه متون مورد بررسی، نمایه‌سازی می‌شوند؛ و در روش سوم، از مفاهیم و کلیدواژه‌های توصیفگر خود نویسندگان مدارک استفاده می‌شود (احمدی و کوکی، ۱۳۹۴). در این پژوهش پیش فرض این است که کلیدواژه‌های مقالات به دقت توسط نویسندگان انتخاب شده‌اند. این روش در پژوهش‌هایی مانند هیو، هیو، دنک، و لیو (۲۰۱۳)؛ سهیلی، شعبانی و خاصه (۱۳۹۵)؛ و احمدی و کوکی (۱۳۹۴) نیز استفاده شده است. پس از استخراج کلیه کلیدواژه‌های نویسندگان، ماتریس روابط هم‌واژگانی با استفاده از نرم‌افزار بیب اکسل^۱ تولید و به دنبال آن، فرآیند پاک‌سازی داده‌ها انجام شد. این فرآیند شامل یک‌دست کردن حالت‌های مفرد و جمع کلمات، حذف اسامی کشورها، یک‌دست کردن کلماتی که به شکل اختصاری نیز نوشته می‌شوند و حذف روش‌های پژوهش (مانند پیمایش و مطالعه موردی)، کلمات بازیابی شده نامرتب و مواردی مانند آن می‌باشد. در نهایت با قرار دادن حد آستانه ۵ برای بسامد واژگان، تعداد ۱۲۷ کلیدواژه اصلی باقی ماند (این حد آستانه در پژوهش‌های مختلف به صورت متفاوتی تعیین شده است). به منظور مصورسازی و ترسیم نقشه علمی نرم‌افزار ووس-ویور^۲ مورد استفاده قرار گرفت. همچنین در این پژوهش نرم‌افزار نت‌دراو^۳ در ترسیم نقشه پیوند میان مفاهیم هر خوشه به کار گرفته شد. در ادامه به تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس سئوالات پژوهش پرداخته شده است.

1. BibExcel

2. VosViewer (در برخی متون به صورت ووز-ویور و واس-ویور نیز آوانویسی شده است).

3. Netdraw

تجزیه و تحلیل داده‌ها

پرسش ۱: بیشترین مقالات نمایه شده در حوزه کتابخانه‌های عمومی در کدام نشریات منتشر شده‌اند؟

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود «مجله کتابداری» با انتشار ۲۷۵ اثر، در زمینه انتشار پژوهش‌های حوزه کتابخانه‌های عمومی پیش‌تاز است. «فصلنامه کتابداری»، «مجله کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی» و «پژوهش‌های کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی» به ترتیب با انتشار ۱۹۱، ۱۷۵ و ۱۶۹ مقاله، رتبه‌های دوم تا چهارم را در این زمینه دارند.

جدول ۱. پرتکرارترین مجلات منتشرکننده مقالات کتابخانه‌های عمومی

رتبه	عنوان نشریه	فراوانی
۱	LIBRARY JOURNAL	۲۷۵
۲	LIBRARY QUARTERLY	۱۹۱
۳	JOURNAL OF LIBRARIANSHIP AND INFORMATION SCIENCE	۱۷۵
۴	LIBRARY & INFORMATION SCIENCE RESEARCH	۱۶۹
۵	LIBRARY TRENDS	۱۵۱
۶	JOURNAL OF DOCUMENTATION	۱۱۸
۷	LIBRI	۹۸
۸	WILSON LIBRARY BULLETIN	۹۷
۹	REFERENCE & USER SERVICES QUARTERLY	۷۹
۱۰	AUSTRALIAN LIBRARY JOURNAL	۷۵

پرسش ۲: پرتکرارترین کلیدواژه‌های حوزه کتابخانه‌های عمومی کدامند؟
جدول ۲ پرتکرارترین کلیدواژه‌های مقالات تولید شده در حوزه کتابخانه‌های عمومی را نشان می‌دهد، همان‌طور که مشاهده می‌شود کلیدواژه‌های «کتابخانه‌های عمومی»، «کتابخانه‌ها»، «اینترنت» و «کتابخانه‌های دانشگاهی» بالاترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲. توزیع فراوانی ۳۰ کلیدواژه پرتکرار در مقالات کتابخانه‌های عمومی

رتبه	موضوع	فراوانی	رتبه	موضوع	فراوانی
۱	Public Libraries	۵۲۷	۱۶	School Libraries	۱۵
۲	Libraries	۱۰۲	۱۷	Books	۱۴
۳	Internet	۵۰	۱۸	Collection Development	۱۳
۴	University Libraries	۵۰	۱۹	Community Engagement	۱۲
۵	Library Users	۳۹	۲۰	Education	۱۲
۶	Library Services	۳۲	۲۱	Innovation	۱۲
۷	Digital Libraries	۲۴	۲۲	Literacy	۱۲
۸	Librarians	۲۴	۲۳	Reading	۱۲
۹	Information Literacy	۲۳	۲۴	Digital Divide	۱۱
۱۰	Information Services	۲۰	۲۵	Health Literacy	۱۱
۱۱	Lifelong Learning	۱۹	۲۶	Social Inclusion	۱۱
۱۲	Social Media	۱۹	۲۷	Web 0.2	۱۱
۱۳	Social Capital	۱۶	۲۸	Facebook	۱۰
۱۴	Interlending Library	۱۵	۲۹	Health Information	۱۰
۱۵	Library Management	۱۵	۳۰	Open Access	۱۰

پرسش ۳: توزیع فراوانی کلیدواژه‌های حوزه کتابخانه‌های عمومی براساس میزان هم‌واژگانی چگونه است؟ همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود هم‌رخدادی میان دو کلیدواژه «کتابخانه‌های عمومی-کتابخانه‌های دانشگاهی» بیشترین فراوانی را در پژوهش‌های کتابخانه‌های عمومی داشته است.

تحقیقات اطلاعاتی کتابخانه‌های عمومی

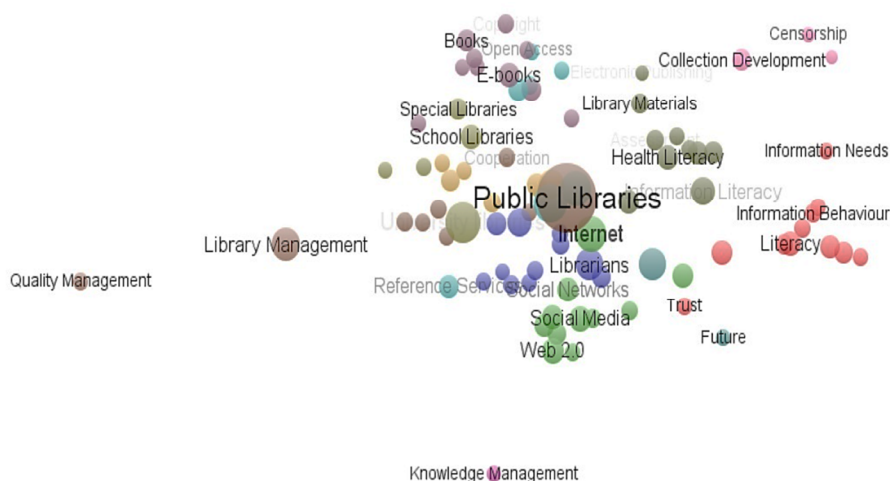
ترسیم نقشه علمی حوزه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از تحلیل شبکه هم‌واژگانی

جدول ۳. توزیع فراوانی ۲۰ زوج برتر هم‌واژگانی در حوزه کتابخانه‌های عمومی

رتبه	زوج‌های هم‌واژگان	فراوانی
۱	Public Libraries - University Libraries	۲۹
۲	Internet - Public Libraries	۲۸
۳	Library Services - Public Libraries	۲۰
۴	User Studies – Public Libraries	۱۸
۵	Information Services - Public Libraries	۱۴
۶	Libraries - Public Libraries	۱۲
۷	Librarians – Public Libraries	۱۱
۸	Library Management – Public Libraries	۱۰
۹	Public Libraries – School Libraries	۱۰
۱۰	Information Literacy - Public Libraries	۹
۱۱	Innovation - Public Libraries	۹
۱۲	Public Libraries – Social Capital	۸
۱۳	Public Libraries – Reference Services	۷
۱۴	Information Literacy – Lifelong Learning	۷
۱۵	Education - Public Libraries	۷
۱۶	Public Libraries – Web 2.0	۶
۱۷	Lifelong Learning - Public Libraries	۶
۱۸	Public Libraries – Social Inclusion	۶
۱۹	Public Libraries – Special Libraries	۶
۲۰	Interlibrary Lending - Public Libraries	۶

دو زوج «اینترنت-کتابخانه‌های عمومی» و «خدمات کتابخانه-کتابخانه‌های عمومی» در رتبه‌های دوم و سوم جای گرفته‌اند.

پرسش ۴: ساختار کلی شبکه کلیدواژه‌های پربسامد در حوزه کتابخانه‌های عمومی چگونه است؟

تصویر ۱. ساختار شبکه کلیدواژه‌های پربسامد

تصویر ۱، نقشه مفاهیم حوزه کتابخانه‌های عمومی، حاصل تحلیل کلیدواژه‌های مدارک، را نشان می‌دهد. بزرگی دایره‌ها نشان‌دهنده کاربرد بیشتر آن مفاهیم یا کلیدواژه‌ها در توصیف مدارک است. رنگ دایره‌ها نیز نشان‌دهنده خوشه‌های مفاهیم است. به‌عنوان نمونه، همان‌طور که در تصویر ۱ مشاهده می‌شود، رنگ سبز شامل کلیدواژه‌هایی مانند «رسانه‌های اجتماعی»، «شبکه‌های اجتماعی»، «اینترنت» و «وب ۲.۰» است که به یکدیگر مرتبط هستند. ضمن اینکه در این نقشه، دوری و نزدیکی کلیدواژه‌ها نشان می‌دهد که مفاهیم چه مقدار به همدیگر و به مفهوم اصلی، یعنی کتابخانه‌های عمومی مرتبط هستند. مثلاً قرار گرفتن دایره «اینترنت» در نزدیکی دایره «کتابخانه‌های عمومی»، نشان‌دهنده ارتباط نزدیک آن‌هاست و محل قرار گرفتن دایره «مدیریت کیفیت»، به معنی ارتباط دور آن با مفهوم کتابخانه‌های عمومی است. در مجموع مفاهیم متنوعی در حوزه کتابخانه‌های عمومی در این نقشه مشاهده می‌شود که محصول آن تشکیل تعداد ۱۱ خوشه است که در ادامه بدان پرداخته شده است.

پرسش ۵: مهم‌ترین خوشه‌های مبتنی بر تحلیل هم‌واژگان در حوزه کتابخانه‌های عمومی کدامند؟

تحقیقات اطلاعاتی رسانه‌ها کتابخانه‌های عمومی

ترسیم نقشه علمی حوزه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از تحلیل شبکه هم‌واژگانی

جدول ۴. خوشه‌های تشکیل شده بر اساس هم‌واژگانی متون حوزه کتابخانه‌های عمومی

خوشه ۱	شکاف دیجیتالی؛ شکاف‌زدایی دیجیتالی؛ مهاجرت؛ رفتار اطلاع‌یابی؛ نیازهای اطلاعاتی؛ سواد (خواندن و نوشتن)؛ پناه‌جویان؛ سرمایه اجتماعی؛ شمولیت اجتماعی؛ طبقه اجتماعی؛ و اعتماد ^۳
خوشه ۲	فناوری ارتباطی؛ نرم‌افزار رایانه‌ای؛ فیس‌بوک؛ خلاقیت؛ اینترنت؛ کتابخانه ۰.۲؛ رسانه‌های اجتماعی؛ شبکه‌های اجتماعی؛ توئیتر؛ رضایت کاربران؛ وب ۰.۲
خوشه ۳	اجتماعات؛ کتابخانه‌های دیجیتالی؛ بازیابی اطلاعات؛ جامعه اطلاعاتی؛ فناوری اطلاعات؛ انتقال اطلاعات؛ یادگیری؛ کتابداران؛ اوپک؛ فناوری؛ رابط کاربر
خوشه ۴	ارزیابی؛ اطلاعات سلامت مصرف‌کننده؛ انتشارات الکترونیکی؛ آموزش سلامت؛ سواد سلامتی؛ سواد اطلاعاتی؛ مواد کتابخانه‌ای؛ یادگیری مادام‌العمر؛ سلامت عمومی
خوشه ۵	کتاب؛ امانت‌دهی؛ مدیریت مجموعه؛ حق مؤلف؛ کتاب الکترونیکی؛ داستان؛ دسترسی آزاد؛ حوزه عمومی؛ عادت خواندن؛ وب
خوشه ۶	مشارکت؛ خط‌مشی فرهنگی؛ توانمندسازی؛ کتابخانه به‌عنوان مکان؛ ساختمان کتابخانه؛ کتابخانه‌های عمومی؛ خط‌مشی عمومی
خوشه ۷	تحویل مدرک؛ امانت بین کتابخانه‌ای؛ کتابخانه‌ها؛ خدمات مرجع؛ اشتراک منابع؛ مطالعات کاربران
خوشه ۸	تعاملات اجتماعی؛ خدمات اطلاعاتی؛ مجموعه کتابخانه؛ قضاوت اجتماعی؛ آموزش
خوشه ۹	دسترس‌پذیری؛ فضاهای سازنده؛ کتابخانه‌های مدارس؛ کتابخانه‌های تخصصی؛ کتابخانه‌های دانشگاهی
خوشه ۱۰	سانسور مجموعه؛ توسعه مجموعه
خوشه ۱۱	مدیریت کتابخانه؛ مدیریت کیفیت

۱. جنبشی اجتماعی که هدفش پایان بخشیدن به شکاف دیجیتالی موجود در میان جوامع مختلف در زمینه دسترسی به فناوری‌های نوین اطلاعاتی است؛ معادل انگلیسی آن digital inclusion است که گاهی به‌صورت e-inclusion نیز بیان می‌شود (واژه‌نامه فرهنگستان هنر و ادب، ۲۰/۰۶/۱۳۹۶).

2. social inclusion

3. trust

۴. Public Sphere: فضایی که در آن افراد در مورد امری عمومی، آزادانه به بحث و تبادل نظر می‌پردازند و امکان رسیدن به توافقی جمعی را به حداکثر می‌رسانند؛ سپهر عمومی، عرصه عمومی، و گستره همگانی نیز نامیده شده است (ویکی‌پدیا، ۰۸/۰۹/۲۰۱۷).

5. Empowerment

۶. Community Engagement: این مفهوم در حوزه کتابخانه‌های عمومی شامل ایجاد محیطی قابل دسترس برای فعالیت‌های اجتماعی در کتابخانه، مشارکت داوطلبانه کتابخانه با بخش‌های خصوصی (همانند بخش عمومی)، جلب مشارکت داوطلبان در ارائه خدمات کتابخانه، فعالیت‌هایی در حمایت از جامعه در سطوح مختلف تصمیم‌گیری، و به‌طور کلی همکاری کتابخانه‌های عمومی با اجتماعات پیرامون می‌شود (گولدینگ، ۲۰۰۹).

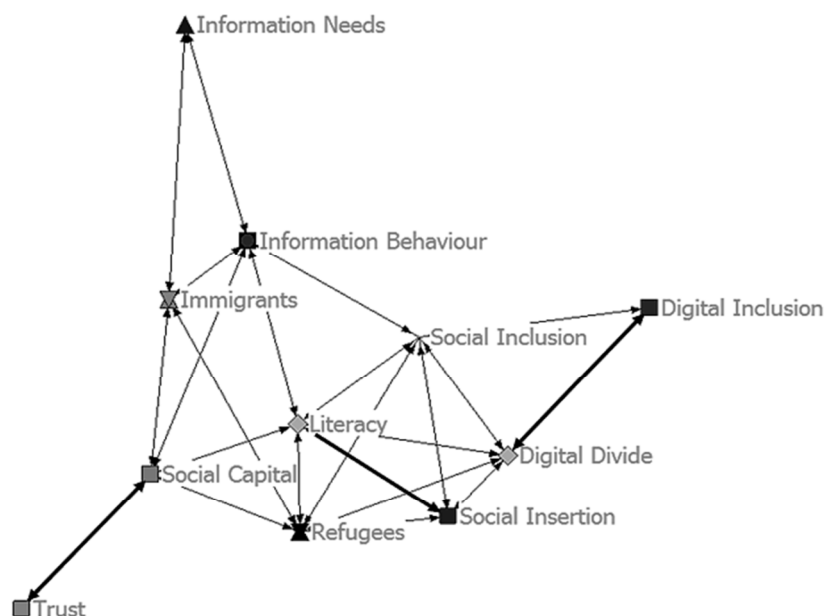
۷. maker space: شامل محیط‌های سرگرمی، بازی و خلاقیت در کتابخانه‌های عمومی است.

مطابق جدول ۴، تعداد ۱۱ خوشه تشکیل شده به تفکیک مفاهیم مربوطه نشان داده شده است. خوشه اول از ۱۱ مفهوم تشکیل شده است و عمدتاً به رابطه کتابخانه‌های عمومی با مسائل اجتماعی مربوط می‌شود. این مسأله پیوند لاینفک کتابخانه‌های عمومی با جامعه را نشان می‌دهد. در خوشه دوم ۱۱ مفهوم مشاهده شد که عمدتاً به رسانه‌های اجتماعی می‌پردازد و نشان می‌دهد ظهور رسانه‌های اجتماعی نوین و به کارگیری آن در کتابخانه‌های عمومی از جمله مهم‌ترین موضوعات پژوهشی مدنظر پژوهشگران این حوزه بوده است. خوشه سوم به مفاهیمی مربوط می‌شود که در حوزه ذخیره و بازیابی اطلاعات و استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی می‌باشند این خوشه از ۱۱ مفهوم تشکیل شده است. خوشه چهارم عمدتاً به حوزه اطلاعات سلامت می‌پردازد. مواردی مانند سواد سلامتی، اطلاعات سلامت مصرف‌کننده و آموزش سلامت گویای اهمیت پژوهش‌های حوزه سلامت در کتابخانه‌های عمومی است. خوشه پنجم شامل ۱۰ مفهوم است و عمدتاً به منبع اطلاعاتی «کتاب» مربوط می‌شوند؛ مفاهیمی مانند امانت‌دهی، مدیریت مجموعه، حق مؤلف، کتاب الکترونیکی، داستان و عادت خواندن این مطلب را تأیید می‌کنند. خوشه ششم شامل هفت مفهوم مشارکت، توانمندسازی، خط‌مشی فرهنگی، خط‌مشی عمومی، کتابخانه به‌عنوان مکان، ساختمان کتابخانه و کتابخانه‌های عمومی است. خوشه هفتم، در برگیرنده مفاهیمی مانند تحویل مدرک، امانت بین کتابخانه‌ای و اشتراک منبع می‌باشد. خوشه هشتم همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود شامل پنج مفهوم است که فعالیت‌های اجتماعی کتابخانه از جمله تعاملات اجتماعی، قضاوت اجتماعی، آموزش و خدمات اطلاعاتی را شامل می‌شود. این خوشه نیز به نوعی به حضور کتابخانه‌های عمومی در جامعه مربوط می‌شود. خوشه نهم شامل پنج مفهوم است و بیانگر ارتباط کتابخانه‌های عمومی با سایر انواع کتابخانه‌هاست. خوشه دهم به توسعه و سانسور منابع کتابخانه‌ای می‌پردازد و متشکل از دو مفهوم است. خوشه یازدهم نیز به مدیریت کتابخانه مربوط می‌شود.

پرسش ۶: ارتباط زیر حوزه‌های موضوعی کتابخانه‌های عمومی با یکدیگر چگونه است؟
در این قسمت به تحلیل روابط میان مفاهیم تشکیل‌دهنده هر خوشه به تفکیک پرداخته شده است.

خوشه ۱:

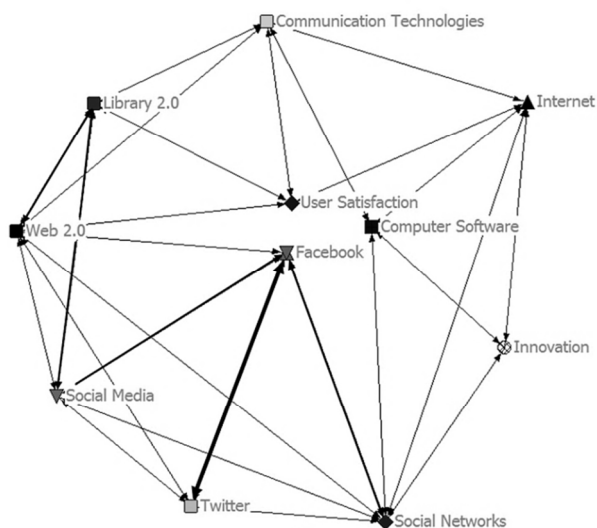
همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شد و در تصویر ۲ نیز قابل مشاهده است، خوشه ۱ از ۱۱ کلیدواژه تشکیل شده است. در این خوشه مفاهیم «پناهجویان»، «سواد» و «شمولیت اجتماعی»، بیشترین ارتباط را با سایر مفاهیم دارند و ارتباط میان مفاهیم «طبقه اجتماعی باسواد»؛ «شکاف دیجیتالی با شکاف‌زدایی دیجیتالی»؛ و «سرمایه اجتماعی با اعتماد» بیش از سایر مفاهیم است. عمده مفاهیم این خوشه مربوط به مسائل اجتماعی است.

تصویر ۲. خوشه ۱

خوشه ۲:

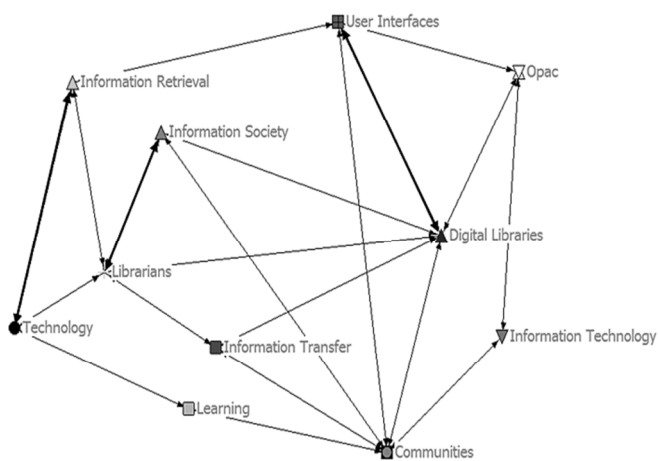
در خوشه ۲ مفهوم «وب ۰.۲» دارای بیشترین پیوند با سایر مفاهیم و مهم‌ترین مفهوم این خوشه است. مفهوم «وب ۰.۲» با هفت مفهوم ارتباط دارد که در این میان با مفهوم «کتابخانه ۰.۲» ارتباط قوی‌تری دارد. در عین حال همان‌طور که در تصویر ۲ مشاهده می‌شود، ارتباط میان دو مفهوم «توئیتر» و «فیس‌بوک» قوی‌تر از سایر مفاهیم است. به‌طور کلی این خوشه با مفاهیمی سروکار دارد که در حوزه رسانه‌های اجتماعی مجازی قرار می‌گیرند.

تصویر ۳. خوشه ۲

خوشه ۳:

خوشه ۳، همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد از ۱۱ مفهوم تشکیل شده است؛ دو مفهوم «اجتماعات» و «کتابخانه‌های دیجیتالی»، به‌عنوان مهم‌ترین مفاهیم این خوشه، دارای بیشترین پیوند با سایر مفاهیم هستند.

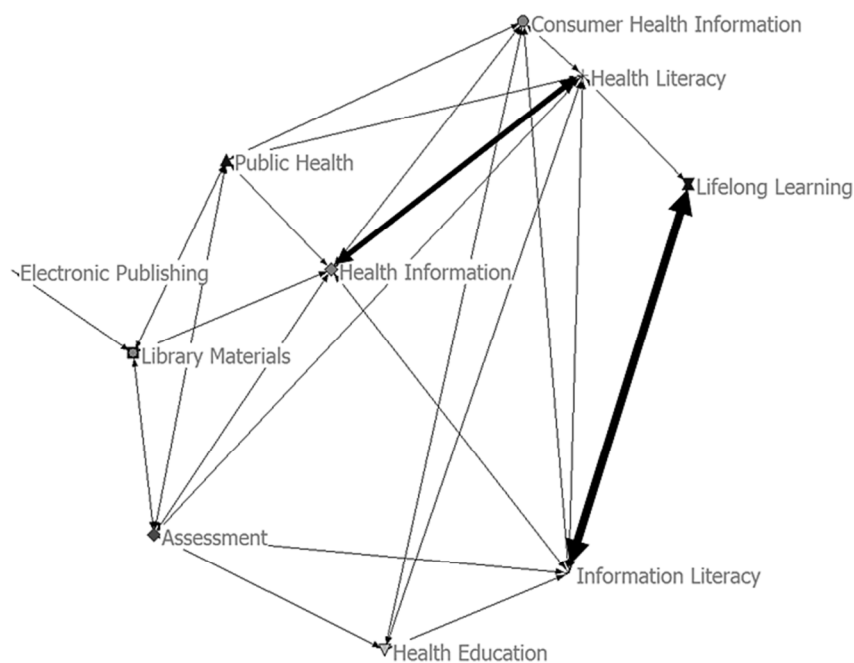

تصویر ۴. خوشه ۳

همان‌طور که تصویر ۴ نشان می‌دهد، زوج‌های «رابط کاربر و کتابخانه‌های دیجیتالی»؛ «جامعه اطلاعاتی و کتابداران»؛ و «بازیابی اطلاعات و فناوری» نسبت به سایر مفاهیم ارتباط قوی‌تری با یکدیگر دارند. مفاهیم تشکیل‌دهنده این خوشه حاکی از تمرکز خوشه بر حوزه ذخیره و بازیابی اطلاعات است.

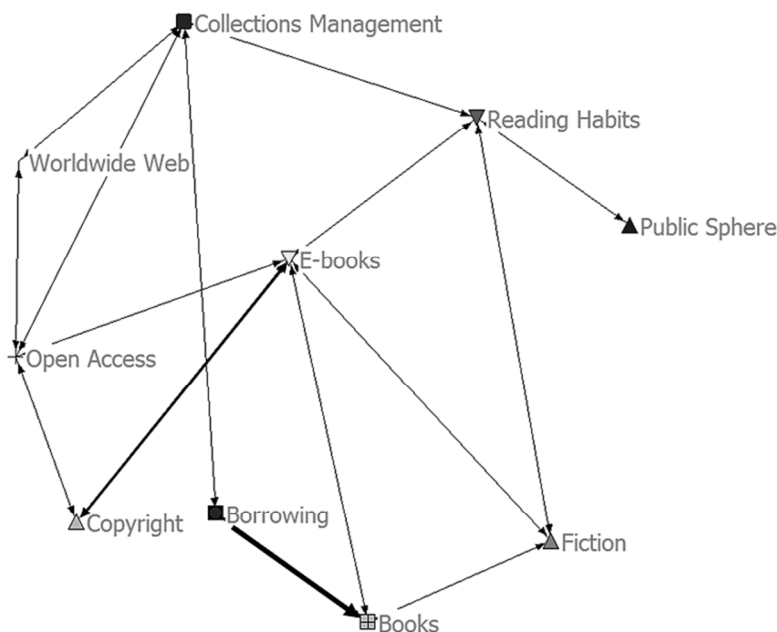
خوشه ۴:

خوشه ۴، از ۱۰ مفهوم تشکیل شده است؛ در میان این مفاهیم، مفهوم «سواد سلامت» با هفت پیوند، مهم‌ترین مفهوم این خوشه محسوب می‌شود. در عین حال، قوی‌ترین پیوند در این خوشه میان دو مفهوم «سواد اطلاعاتی و یادگیری مادام‌العمر» برقرار شده است. پس از آن، ارتباط میان دو مفهوم «اطلاعات سلامت و سواد سلامت» نیز قوی می‌باشد. همان‌طور که در تصویر ۵ مشاهده می‌شود مفاهیم این خوشه عمدتاً به حوزه سلامت مرتبط می‌شوند.

تصویر ۵. خوشه ۴

خوشه ۵:

تصویر ۶. خوشه ۵

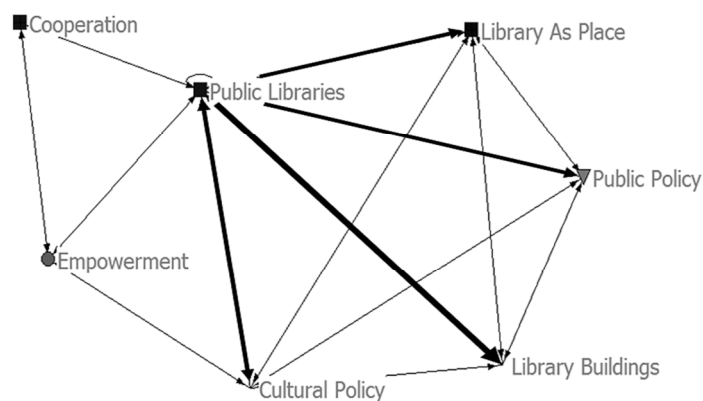
خوشه ۵ از ۱۰ مفهوم تشکیل شده است. مهم‌ترین مفهوم در این خوشه، «کتاب‌های الکترونیکی» است؛ از طرفی همان‌طور که در تصویر ۶ مشاهده می‌شود ارتباط میان مفاهیم «کتاب و امانت‌دهی» قوی‌تر از سایر مفاهیم است. دو مفهوم «کتاب الکترونیکی و حق مؤلف» نیز در این مورد در جایگاه دوم قرار می‌گیرند. به‌طور کلی این خوشه به حوزه کتاب و خواندن مرتبط می‌شود که از جمله اساسی‌ترین مفاهیم حوزه کتابخانه‌های عمومی محسوب می‌شوند.

خوشه ۶:

خوشه ۶، از ۷ مفهوم تشکیل شده است. مهم‌ترین مفهوم این خوشه «کتابخانه‌های عمومی» است؛ زیرا این مفهوم بیشترین پیوند را با سایر مفاهیم این خوشه دارد. از سوی دیگر، همان‌طور که در تصویر ۷ مشاهده می‌شود، قوی‌ترین ارتباط در این خوشه میان دو مفهوم «کتابخانه‌های عمومی و ساختمان کتابخانه» برقرار است. با این حال، پیوند میان «کتابخانه‌های عمومی» با مفاهیم «خط‌مشی فرهنگی»، «خط‌مشی عمومی» و «کتابخانه به‌عنوان مکان» نیز قوی است.

تحقیقات اطلاعاتی کتابخانه‌های عمومی

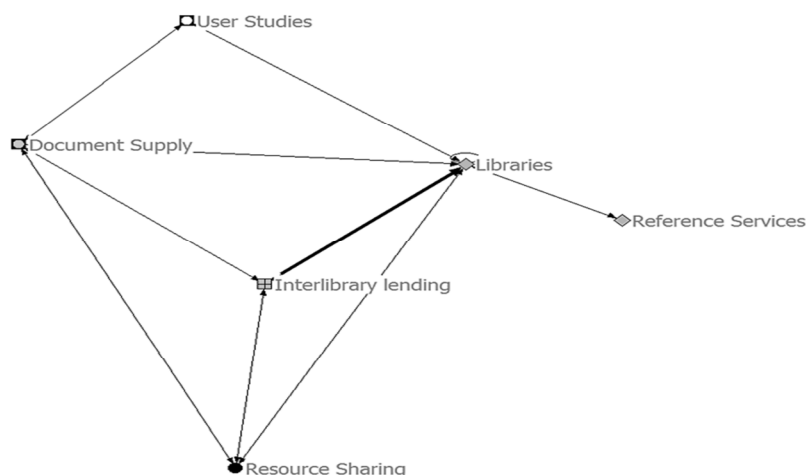
ترسیم نقشه علمی حوزه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از تحلیل شبکه هم‌آزگانی

تصویر ۷. خوشه ۶

خوشه ۷:

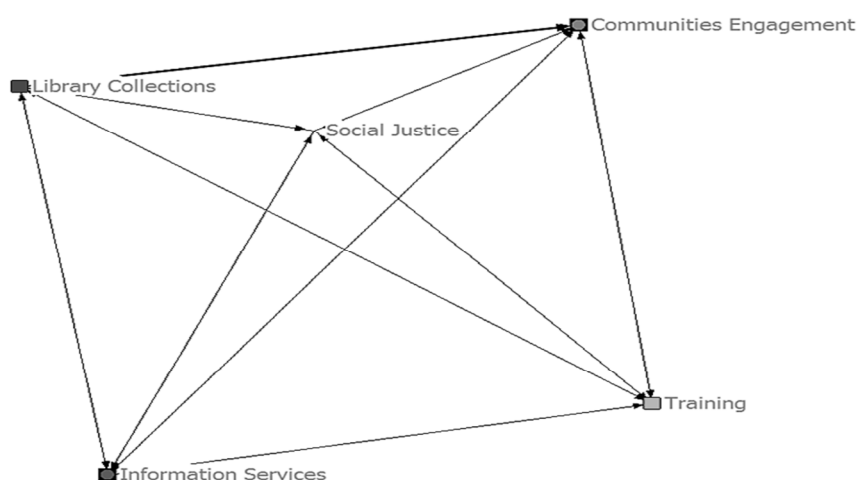
خوشه ۷ از ۶ مفهوم تشکیل شده است. مفهوم «کتابخانه‌ها» مهم‌ترین مفهوم این خوشه است و قوی‌ترین پیوند نیز میان «کتابخانه‌ها و امانت بین کتابخانه‌ای» برقرار است. همان‌طور که در تصویر ۸ مشاهده می‌شود، به‌طور کلی و با توجه به کلیه مفاهیم تشکیل‌دهنده، این خوشه به حوزه اشتراک منابع مرتبط می‌شود.

تصویر ۸. خوشه ۷

خوشه ۸:

در این خوشه پنج مفهوم وجود دارد که همه مفاهیم آن دارای چهار پیوند می‌باشند. به عبارت دیگر، اهمیت مفاهیم به یک اندازه می‌باشد. در عین حال، ارتباط میان دو مفهوم «مجموعه کتابخانه و تعاملات اجتماعی» نسبت به سایر مفاهیم قوی‌تر است. خوشه ۸ در تصویر ۹ مشاهده می‌شود.

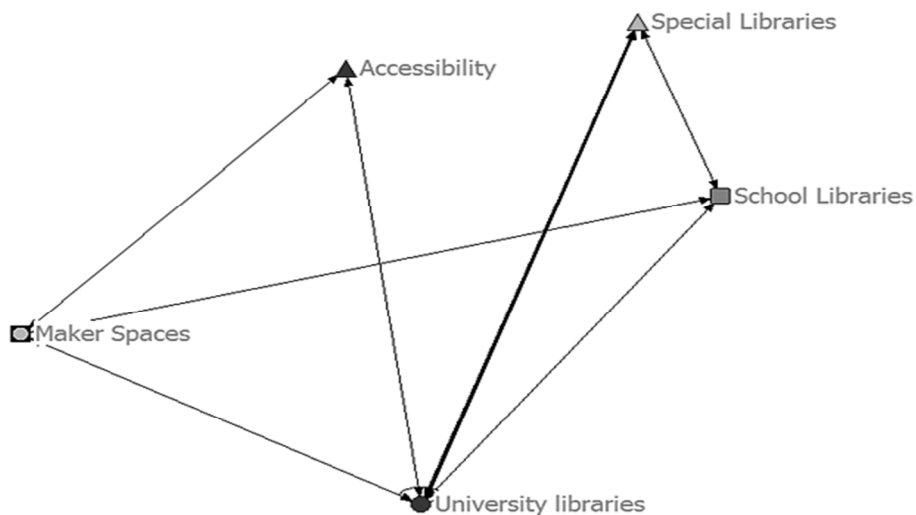
تصویر ۹. خوشه ۸

خوشه ۹:

خوشه ۹ متشکل از مفاهیمی است که ارتباط پژوهش‌های کتابخانه‌های عمومی را با سایر انواع کتابخانه‌ها نشان می‌دهد. در این خوشه پنج مفهوم مشاهده می‌شود و مفهوم «کتابخانه‌های دانشگاهی» با داشتن بالاترین پیوند با سایر مفاهیم، مهم‌ترین مفهوم این خوشه محسوب می‌شود. این مفهوم با مفهوم «کتابخانه‌های تخصصی» ارتباطی قوی برقرار کرده است.

تحقیقات اطلاعاتی کتابخانه‌های عمومی

ترسیم نقشه علمی حوزه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از تحلیل شبکه هم‌وزگانی

تصویر ۱۰. خوشه ۹

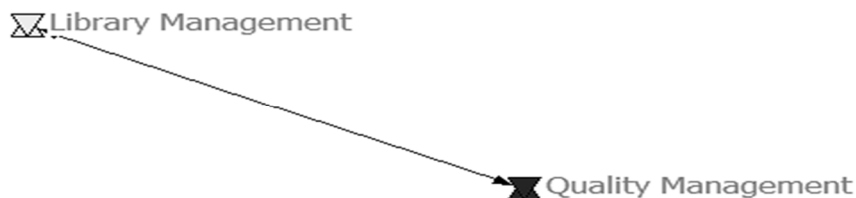
خوشه ۱۰:

تصویر ۱۱. خوشه ۱۰

خوشه ۱۰ از دو مفهوم «توسعه مجموعه» و «سانسور» تشکیل شده است. همان‌طور که در تصویر ۱۱ مشاهده می‌شود ارتباط قوی میان این دو مفهوم وجود دارد.

خوشه ۱۱:

تصویر ۱۲. خوشه ۱۱

خوشه ۱۱ نیز آخرین خوشه تشکیل شده از واژگان حوزه کتابخانه‌های عمومی در این پژوهش است که شامل دو مفهوم «مدیریت کتابخانه» و «مدیریت کیفیت» است.

پرسش ۷: گرایش‌های پژوهشی در بازه زمانی مورد بررسی چه تغییراتی داشته است؟
علاوه بر تشکیل خوشه‌های مفهومی از واژگان هم‌رخداد در حوزه کتابخانه‌های عمومی، گرایش‌های پژوهشی در طول بازه زمانی مورد بررسی نیز از تنوع و تفاوت برخوردار باشند؛ لذا در این بخش بازه زمانی ۱۹۸۵ تا ۲۰۱۷ به سه دهه از ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۵؛ از ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۶؛ و از ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ تقسیم شد تا تصویر روشن تری از هم‌واژگانی ارائه شود. در دهه اول ۳۲۴، در دهه دوم ۳۵۸ و در دهه سوم مورد بررسی ۴۸۳ رکورد مشاهده شد.

جدول ۵. پربسامدترین هم‌واژگانی‌های حوزه کتابخانه‌های عمومی در سه دهه از بازه زمانی مورد بررسی

دهه	فراوانی	
دهه ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۵	Holdings – Selection	۳
	Information Science - Library Directors	۲
	Information Science – Schools	۲
دهه ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۶	Information Behavior – Information Seeking	۴
	Participation – Job Performance	۴
	Tasks - Web Search Engines	۴
دهه ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷	Community – Public Libraries	۶
	Information Services - Public Libraries	۶
	Internet – Public Libraries	۵

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود در دهه اول، هم‌رخدادی واژه‌های «موجودی-انتخاب»؛ «علم اطلاعات-راهنماهای کتابخانه»؛ و «علم اطلاعات-مدارس» بیش از سایر واژه‌ها در متون مربوطه تکرار شده‌اند. در دهه دوم از بازه مورد بررسی در نوع گرایش‌های اولویت‌های پژوهشی تغییراتی مشاهده شد. در این دوره مفاهیم «رفتار اطلاعاتی-اطلاع‌جویی»؛

«مشارکت- عملکرد شغلی»؛ و «وظایف- موتورهای جست‌وجوی وب» بیشترین هم‌رخدادی را نسبت به سایر مفاهیم این دوره در کتابخانه‌های عمومی داشته‌اند. در دهه سوم، هم‌واژگانی در متون کتابخانه‌های عمومی عمدتاً در مورد مسائل اجتماعی و کتابخانه‌ها مشاهده شده است؛ به طوری که زوج «اجتماع- کتابخانه‌های عمومی» بیشترین بسامد را نسبت سایر هم‌واژگان‌ها داشته است. پس از آن، زوج‌های «خدمات اطلاع‌رسانی- کتابخانه‌های عمومی» و «اینترنت- کتابخانه‌های عمومی» بیشترین فراوانی را داشته‌اند.

نتیجه‌گیری

در این مطالعه، با تعیین حد آستانه ۵ برای بسامد واژگان، تعداد ۱۲۷ کلیدواژه از ۱۱۶۴ مقاله دارای کلیدواژه، مربوط به حوزه کتابخانه‌های عمومی مورد بررسی قرار گرفت. از میان کلمات مورد بررسی، واژگان پربسامد (جدول ۲) نشان داد که علاوه بر کلیدواژه جست‌وجو (کتابخانه‌های عمومی)^۱، کلیدواژه‌هایی مانند «کتابخانه‌ها»، «اینترنت»، «کتابخانه‌های دانشگاهی» و «کاربران کتابخانه» پربسامدترین واژگان حوزه کتابخانه‌های عمومی در سطح بین‌المللی هستند. علاوه بر آن، پژوهشگران به بررسی پربسامدترین هم‌رخدادی واژگان پرداختند و این بررسی نشان داد بیشترین هم‌واژگانی میان «کتابخانه‌های عمومی- کتابخانه‌های دانشگاهی»، «اینترنت- کتابخانه‌های عمومی»، «خدمات کتابخانه- کتابخانه‌های عمومی»، «مطالعات کاربران- کتابخانه‌های عمومی» و «خدمات اطلاع‌رسانی- کتابخانه‌های عمومی» وجود دارد. از طرفی همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده شد، تحلیل خوشه‌ای کلیدواژه‌ها نشان داد تعداد ۱۱ خوشه اصلی از کلیدواژه‌های مورد بررسی تولید شدند و «مسائل اجتماعی»، «رسانه‌های اجتماعی»، «فناوری‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات»، «اطلاعات سلامت»، «کتاب و موضوعات مربوطه»، «خط‌مشی‌های کتابخانه»، «اشتراک منابع»، «تعاملات اجتماعی کتابخانه‌ها»، «ارتباط با سایر انواع کتابخانه‌ها»، «توسعه و سانسور در مجموعه» و «مدیریت» مهم‌ترین گرایش‌های پژوهشگران حوزه کتابخانه‌های عمومی در سطح بین‌المللی هستند. این نتایج، یافته‌های پژوهش لی (۲۰۱۶) را تأیید می‌کنند. در پژوهش لی (۲۰۱۶) کلیدواژه‌های نسبتاً مشابهی با پژوهش حاضر مشاهده

۱. در پژوهش لی (۲۰۱۶) کلیدواژه جست‌وجو، از محاسبات نهایی حذف شده و سایر کلیدواژه‌های مرتبط مورد بررسی قرار گرفته است؛ ولی در اکثر پژوهش‌های بررسی شده، کلیدواژه جست‌وجو نیز حفظ شده است.

شد؛ و البته به لحاظ اولویت‌بندی موضوعاً تفاوت‌هایی مشاهده شد. به‌عنوان مثال، گرایش به «مدیریت کتابخانه‌های عمومی» که در پژوهش وی به‌عنوان مهم‌ترین گرایش مشخص شد، در پژوهش حاضر به‌عنوان آخرین گرایش موضوعی مورد علاقه تعیین شده است. ولی به‌طور کلی موارد دیگری مانند «ارتباط کتابخانه‌های عمومی با سایر کتابخانه‌ها»، «مطالعات کاربران» و «تعاملات اجتماعی کتابخانه‌ها» در هر دو پژوهش مشترک بوده است. پرتکرارترین هم‌واژگانی مربوط به زوج‌های «اجتماعات-کتابخانه‌های عمومی»، «خدمات اطلاع‌رسانی-کتابخانه‌های عمومی» و «اینترنت-کتابخانه‌های عمومی» بوده است؛ این مطلب نشان می‌دهد، همکاری کتابخانه‌های عمومی با سایر انواع کتابخانه‌ها، از جمله کتابخانه‌های دانشگاهی و مدارس از مواردی است که همچنان مورد توجه صاحب‌نظران این حوزه قرار دارد. همان‌طور که پیشتر نیز اشاره شد، به‌جز پژوهش لی (۲۰۱۶) پژوهش دیگری به تحلیل هم‌واژگانی حوزه کتابخانه‌های عمومی نپرداخته است؛ اما کلیدواژه‌های پرتکرار در برخی حوزه‌های عام‌تر همچون تحلیل محتوای مقالات کتابداری ایران، مانند «اینترنت» و «دسترسی آزاد» نیز مشاهده شد (خاصه، ۱۳۹۱). همچنین کلیدواژه‌های «مطالعات کاربران»، «رفتار اطلاعات سلامت» و «شبکه‌های اجتماعی» در متون مربوط به رفتار اطلاعاتی، در پژوهش سهیلی، شعبانی و خاصه (۱۳۹۵) نیز پرتکرار بوده‌اند، که با یافته‌های پژوهش حاضر مشابه است. البته میان یافته‌های پژوهش‌های انجام شده در کشورهای مختلف تفاوت‌هایی مشاهده شد (مانند خاصه (۱۳۹۱) در ایران؛ هیو و همکاران (۲۰۱۳) در چین؛ و لی (۲۰۱۶) در کره جنوبی) که به‌نظر می‌رسد در کشورهای مختلف، گرایش‌های پژوهشی در حوزه کتابداری (به‌طور کلی) و کتابخانه‌های عمومی (به‌طور خاص) تا حدودی متفاوتند. پرداختن به موضوعاتی مانند مسائل اجتماعی، فقر، مهاجرت، پناهندگی، سواد اطلاعاتی، شکاف دیجیتال، شمولیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی، بالاترین اولویت را در میان فعالیت‌های پژوهشگران به‌خود اختصاص داده است. این امر، پیوند لاینفک میان کتابخانه‌های عمومی و جامعه را نشان می‌دهد.

بررسی تغییر گرایش‌های مطالعاتی در سه دهه از بازه زمانی مورد مطالعه در حوزه کتابخانه‌های عمومی نشان می‌دهد در طول این دوره، تغییرات زیادی رخ داده است. به‌طوری که در دهه اول (۱۹۸۵-۱۹۹۵) زوج‌های «موجودی-انتخاب»، «علم اطلاعات-راهنما‌های کتابخانه» و «علم اطلاعات-مدارس» پرتکرارترین هم‌واژگان در این دوره ده ساله بوده است.

در دوره دوم (۱۹۹۶-۲۰۰۶)، زوج‌های «رفتار اطلاعاتی-اطلاع‌جویی»، «مشارکت-عملکرد شغلی» و «وظایف-موتورهای جست‌وجوی وب» پرتکرارترین واژگان هم‌رخداد بوده‌اند. در این دوره، گرایش‌های پژوهشی از محیط و مجموعه داخلی به بررسی‌های کاربران و کتابداران تغییر یافته است و نیز ظهور پژوهش‌های مربوط به اینترنت و مفاهیم مرتبط نیز در این دوره گسترش یافته است. در دوره سوم (۲۰۰۷-۲۰۱۷) پژوهش‌های کتابخانه‌های عمومی به مسائل جامعه، بالاخص «مسائل اجتماعی» گرایش یافته است. به قول گولدینگ (۲۰۱۶) کتابخانه‌های اجتماعی و محیط پیرامون آن روی هم اثر متقابل دارند و به همین ترتیب، تأثیر مسائلی مانند ظهور فناوری‌های نوین و تحولات اجتماعی را به وضوح می‌توان در سه دهه مورد بررسی گرایش‌های مطالعاتی کتابخانه‌های عمومی مشاهده کرد. در عین حال، به نظر می‌رسد جای برخی مقوله‌های پژوهشی ضروری در حوزه کتابخانه‌های عمومی خالی است و از جمله آن می‌توان به «مدیریت دانش» و «بازاریابی کتابخانه» اشاره کرد.

منابع

- احمدی، حمید؛ عصاره، فریده؛ حسینی بهشتی، ملوک‌السادات و حیدری، غلامرضا (۱۳۹۶). طراحی سامانه نیمه‌خودکار ساخت هستی‌شناسی به کمک تحلیل هم‌رخدادی واژگان و روش C-value (مطالعه موردی: حوزه علم سنجی). *پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۳ (۱)، ۱۸۵-۲۱۶.
- احمدی، حمید و کویکی، مرتضی (۱۳۹۴). همبندی واژگان: مطالعه‌ای پیرامون پیوند و مرز میان مدیریت اطلاعات و مدیریت دانش براساس انتشارات داخلی نویسندگان ایرانی. *پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۰ (۲)، ۶۴۷-۶۷۶.
- باب‌الحوائجی، فهیمه و یزدیان‌راد، مهرزاد (۱۳۸۹). تحلیل محتوای مقالات مجلات تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی درباره ترویج کتابخوانی و کتابخانه‌های کودکان از سال ۱۳۷۸-۱۳۸۷. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۴ (۶۳)، ۳۱-۵۳.
- خاصه، علی‌اکبر (۱۳۹۱). تحلیل محتوای مقالات کتابداری ایران در web of science: در کجای تولید علم کتابداری جهان قرار داریم؟. *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳ (۵۹)، ۱۴۵-۱۶۹.
- سهیلی، فرامرز؛ شعبانی، علی و خاصه، علی‌اکبر (۱۳۹۵). ساختار فکری دانش در حوزه رفتار اطلاعاتی: مطالعه هم‌واژگانی. *تعامل انسان و اطلاعات*، ۲ (۴)، ۲۱-۳۶.
- صدیقی، مه‌ری (۱۳۹۳). بررسی کاربرد روش تحلیل هم‌رخدادی واژگان در ترسیم ساختار حوزه‌های علمی (مطالعه موردی: حوزه اطلاع‌سنجی). *پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۰ (۲)، ۳۳۳-۳۹۶.

واژه‌نامه فرهنگستان هنر و ادب. بازیابی در ۲۰ شهریور، ۱۳۹۶ از: www.persianacademy.ir
ویکی‌پدیا. بازیابی در ۸ سپتامبر، ۲۰۱۷ از: https://en.wikipedia.org/wiki/Public_sphere

Reference

- De Looze, M. A. and Lemarié, J. (1997). Corpus relevance through co-word analysis: An application to plant proteints. *Scientometrics*, 39 (3), 267-280.
- Goulding, A. (2009). Engaging with community engagement: public libraries and citizen involvement. *New Library World*, 110 (1/2), 37-51.
- Goulding, A. (2016). *Public libraries in the 21st century: defining services and debating the future*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- He, Q. (1999). Knowledge discovery through co-word analysis. *Library trends*, 48 (1), 133-159.
- Hu, C. P.; Hu, J. M.; Deng, S. L. and Liu, Y. (2013). A co-word analysis of library and information science in China. *Scientometrics*. 97 (2), 369-382.
- Janssens, F.; Leta, J.; Glänzel, W. and De Moor, B. (2006). Towards mapping library and information science. *Information processing & management*, 42 (6), 1614-1642.
- Kostoff, R. N. (1993). Semiquantitative Methods For Research Impact Assessment. *Technological Forecasting and Social Change*, 44(3), 231-244.
- Lee, S. (2016). A Study on Research Trends in Public Library Research in Korea Using Keyword Networks. *Libri*, 66(4), 263-274.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

کشوری، مریم و همتی، زینب (۱۳۹۷). ترسیم نقشه علمی حوزه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از تحلیل شبکه هم‌واژگانی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۴ (۴)، ۵۴۵-۵۶۸.